

Õiguskantsler

Igor Taro
Siseministeerium
info@siseministeerium.ee

Teie 26.06.2025 nr 1-6/3198-1, SIM/25-0698/-1K

Meie 01.09.2025 nr 18-2/251816/2506343

Arvamus välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduse eelnõu ja selle juurde kuuluva lisamaterjali kohta

Austatud härra siseminister

Täna õiguskantsler Ülle Madise palvel ja volitusel Teid võimaluse eest avaldada arvamust Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduse (VRKS) eelnõu ja selle juurde kuuluva lisamaterjali kohta. Eraldi väärib tunnustust Siseministeeriumi valmisolek võtta arvamuste kujundamise tähtaja andmisel arvesse eelnõu mahtu, samuti suvekuudest tingitud puhkuste perioodi.

Kuivõrd eelnõu puudutab otseselt õiguskantsleri ülesandeid, siis keskendub allolev arvamus eelnõu ja seletuskirja neile sätetele, milles käsitletakse õiguskantsleri rolli. Esmalt siiski paar tähelepanekut teiste kavandatavate normide kohta.

Esiteks VRKS § 58 lg 2. Sätte järgi võivad hädaolukorras PPA/KAPO pidada rahvusvahelise kaitse taotlejat kohtu loata kinni kuni seitse päeva. Seesuguse pika kohtulahendita tähtaja kehtestamise põhiseaduspärasust ja põhjendatust tuleks hoolikalt kaaluda (Põhiseaduse § 21 lg 2: „Kedagi ei tohi vahi all pidada üle neljakümne kaheksa tunni ilma kohtu sellekohase loata. Kohtu otsus teatatakse vahistatule viivitamatult talle arusaadavas keeles ja viisil.“) Tuleb mõnda, et viidatud VRKS säte on sõnastatud kriminaalmenetlusliku tõkendi võtmes. Praktikas on ka väga paljude muude kinnipidamiste puhul (näiteks Psühhiaatrilise abi seaduses käsitletav tahtest olenematu ravi) sellest 48 tunni piirist kinni peetud. Siin ja seal on õiguskirjanduses ka põhjendatud, miks peaks seda tõkendi kaudu sõnastatud 48 tunni piirangut laiendama ka teistele vabaduse kaotanutele. Näiteks nii, et teovõimelise kahtlustatava võimalused tõkendi vaidlustamiseks on palju tõhusamad võrreldes piiratud teovõimega isiku või kohalikku keelt ja kohtumenetlust mitte tundva välismaalasega. Tuleks kaaluda, kas seesugustele nõrgemas positsioonis olevatele isikutele seaduses kehvamate tingimuste loomine on kooskõlas inimõiguste kaitse alustega.

Teiseks VRKS rakendussätte § 99 lg 44 (eelno lk 61, VSS § 269 lg 11): kinni peetud välismaalase tervisekontroll. Selle järgi võib kinni peetud välismaalase tervist kontrollida kvalifitseeritud meditsiinitöötaja küberturbe olemasolul videosilla vahendusel. Seletuskirja (lk 158) järgi ühendatakse üldjuhul taustakontrolli raames ja hiljem kinnipidamiskeskusesse (KPK) paigutamisel tehtavad tervisekontrollid üheks KPK-s tehtavaks kontrolliks. See ja ka videosilla kasutamine teenib ressursisäästu huve. On siiski küsitav, kas videoseanss on piisavalt tõhus ja konfidentsiaalne viis varasema digiloota isiku tervisliku seisundi tuvastamiseks. Näiteks hõlmab tervisekontroll isiku vererõhu mõõtmist. Kes ja kuidas seesugust toimingut pädeval viisil distantsilt läbi viima hakkaks?

Õiguskantsleri Kantsleil

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

Kolmandaks, Õiguskantsleri seaduse tunnustatud lühend on ÕKS, mitte ÕS (seletuskirja lk 3 ja lk 167).

Neljandaks ja peamiselt: Õiguskantsleri seaduse (ÕKS) muudatuste seletused. Hetkel vaikib VRKS seletuskiri täielikult ÕKS muudatuse tagamaadest, markeerides vaid sõltumatu seiremehhanismi ülesandeid ja rolli (seletuskirja lk 23, 167-168). Tuleks kaaluda seletuskirja täiendamist viisil, mis põhjendaks õiguskantslerile uue ülesande andmist ning selle täitmiseks vajalikke tingimusi.

Eelnõu ettevalmistamise käigus on õiguskantsleri ametkond edastanud Siseministeeriumi töörühmale põhjaliku selgituse, mida võiks ka eelnõu seletuskirja integreerida. Näiteks viisil:

„Õiguskantsler täidab põhiseadusest ja õiguskantsleri seadusest tulenevalt lisaks põhiseaduslikkuse järelevalvele nii ombudsmani, riikliku inimõiguste asutuse (NHRI), lasteombudsmani, piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise ennetusasutuse kui ka ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni rakendamise edendamise, kaitse ja seire ülesandeid. Õiguskantsleri organisatsioonilise, funktsionaalse ja finantsilise sõltumatuse tagavad põhiseadus ja õiguskantsleri seadus.

Õiguskantsler saaks juba talle pandud ülesannete täitmisel kontrollida nii taustakontrolli kui ka piiril toimuva varjupaigamenetluse käigus põhiõiguste tagamist. Selge volituse tegutsemiseks Euroopa Liidu õigusega ette nähtud sõltumatu järelevalveasutusena annab ÕKS-i täiendamine § 1 lõikega 12.

Eestil on otstarbekas ja mõistlik järgida taustakontrolli määruse art 10 lõikes 2 antud soovitus kasutada sõltumatu järelevalveasutuse sisse seadmisel juba olemasolevaid riiklikke põhiõiguste järelevalveasutusi. Õiguskantsler saab täita sõltumatu järelevalveasutuse ülesandeid ning vastab liidu õigusest tulenevale sõltumatuse nõudele.

Sellise lisaülesande täitmine on institutsiooni põhiülesannet – põhiseaduslikkuse järelevalvet – kahjustamata võimalik tingimusel, et lisaülesande täitmiseks eraldatakse vajalik eelarveressurs. Taustakontrolli määruse art 10 lõige 4 järgi varustavad liikmesriigid sõltumatu järelevalveasutuse vajalike rahaliste vahenditega. Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti suuniste järgi ei tohi rahastus kahjustada järelevalveasutuse sõltumatust ning peab põhinema riiklike ombudsmanide, võrdõiguslikkuse asutuste ja NHRI-de rahastamise mudelitel. Piisav ning jätkusuutlik rahastus peab suuniste järgi katma seireülesannete täitmise, kvalifitseeritud tööjõu (sh haldus- ja rahaline tugi ning töövahendid), regulaarse koolitusvajaduse jm tarviliku. Täiendavate ülesannete määramine ei tohi kahjustada õiguskantsleri teiste – sh põhiseadusest ja rahvusvahelistest kohustustest tulenevate – põhiülesannete täitmist.“

Kinnitan, et Õiguskantsleri nõunikud on valmis oma pädevuse piires osalema selle eelnõu eri menetlusetappides Riigikogus ja selle komisjonide töös.

Loodan, et arvamusest on edasises töös abi.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Olari Koppel
asetäitja-nõunik, õiguskantsleri kantselei direktor
õiguskantsleri ülesannetes